

Вероніка ЯРМАК

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАУ України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: veronikaarmak1@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5670-4440>

МОВНА МАПА БАЛКАН ПІСЛЯ РОЗПАДУ СФРЮ: МОВИ ШТОКАВСЬКОЇ ДІАСИСТЕМИ

У статті розглядається складний і неоднозначний комплекс проблем, які стосуються тлумачення статусу мов штокавської діасистеми після розпаду СФРЮ: сербської, хорватської, бошняцької/боснійської та чорногорської. У центрі уваги авторки — огляд сучасної конфігурації мов штокавської діасистеми на мовній мапі Балканського півострова та особливості їхнього статусу і функціонування після розпаду союзної югославської держави. У дослідженні проаналізовано наслідки в різних сферах мовного розвитку, на які безпосередньо вплинув потужний геополітичний процес розпаду СФРЮ. Подано короткий огляд лінгвістичних праць фахівців з країн колишньої федеративної Югославії, українських та зарубіжних учених, у яких висвітлюється сучасний стан функціонування мов штокавської діасистеми як поліцентричних мов, а також питання, пов'язані зі ступенем спорідненості сербської, хорватської та української мов.

За матеріалами досліджень провідних сербських і українських мовознавців у статті також окреслено основні відмінності між сучасними сербською і хорватською мовами на фонологічному, лексичному та граматичному рівнях. Аналізуються й графічні особливості передачі імен відповідно до сербської або хорватської норм. Наводяться й деякі морфологічні відмінності (в оформленні закінчень дієслівних форм перфекта чоловічого роду, відмінності у формах першого майбутнього часу (Футур I) у сербській і хорватській мовах. Відзначаються певні відмінності між сербською, хорватською і бошняцькою мовами на дериваційному рівні; наявність декількох різних варіантів — сербського і хорватського, а також боснійсько-герцеговинського і чорногорського. У статті зосереджено увагу на проблемах майбутнього розвитку сербської та хорватської мов і ступеня зрозумілості для їхніх носіїв у майбутньому.

Ключові слова: сербська мова, хорватська мова, бошняцька/боснійська, чорногорська мова.

Кінець XX — початок XXI століття ознаменувався на Балканському півострові («кухні» європейської політики) не лише низкою жорстоких військових сутичок та етнічних конфліктів, але й суттєвою зміною мовної мапи згаданого регіону. Як відомо, до складу СФРЮ, створеної в 1945 р., входили

Цитування: Ярмак В. Мовна мапа Балкан після розпаду СФРЮ: мови штокавської діасистеми. *Мовознавство*. 2025. № 4. С. 77–91. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-343-2025-4-005>

Citation: Yarmak V. (2025). *Movna mapa Balkan pislia rozpadu SFRYu: movy shtokavskoi diasystemy* [Linguistic map of the Balkans after the collapse of the SFRY: languages of the Shtokavian diasystem]. *Movoznavstvo*, (4), 77–91. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-343-2025-4-005>

 Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

шість республік: Сербія, Хорватія, Словенія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Чорногорія (та два Автономних краї — Воєводина та Косово і Метохія).

У нашій розвідці ми обмежимося аналізом конвергентних і дивергентних процесів в ареалі поширення мов штокавської діасистеми. Штокавське наріччя, як відомо, є основним діалектом, який лежить в основі літературних стандартів сербської, хорватської, бошняцької/боснійської та чорногорської мов, тож штокавське наріччя є основним наріччям сербсько-хорватського мовного континууму, на якому ґрунтуються сучасні літературні норми сербської, хорватської, бошняцької/боснійської і чорногорської мов. Зазначене наріччя є поширеним у Сербії, Боснії і Герцеговині, Чорногорії, на більшій частині мовного ареалу Хорватії. Кайкавське і чакавське наріччя здебільшого функціонують на території Хорватії. Коротко нагадаємо, що назва штокавського наріччя походить від вимови займенника «шта», («шта / što»), на відміну від кайкавського «кај» і чакавського «џа».

Метою розвідки є огляд сучасної конфігурації кожної з мов штокавської діасистеми на мовній мапі Балканського півострова та особливостей їхнього статусу й функціонування після розпаду СФРЮ.

Актуальність теми визначається насамперед особливостями впливу геополітичних процесів на розвиток мов штокавської діасистеми і необхідністю подальшого висвітлення своєрідності статусу й функціонування кожної з них.

Ось як про тогочасну Югославію пише представник покоління, народженого наприкінці 50-х рр. ХХ ст., «живий класик» сербської літератури, відомий письменник і художник Мілета Проданович у романі «Сад у Венеції»: «<...> картина такої собі країни, яка посідала місце “між”, ані там, ані тут, країни, в якій “ані тепло, ані холодно”, країни, затиснутої в лещата між двома блоками, між двома ідеологіями, країни, яка подвійне васальство видавала за самостійність, котра таку позицію використовувала для отримання нескінченних кредитів, а ці гроші, наче анестетик, кидала в народ, як засіб, що ефективно перешкоджав населенню думати більше, ніж було потрібно, заради загального спокою і спокою тих, хто був при владі. <...> Інтерпретації давно “з’їли” факти» (переклад з сербської наш. — В. Я.) (Prodanović : 23).

Смерть рішучого, жорстокого і владного, але надзвичайно харизматичного лідера цієї федерації, Йосипа Броза Тіто 1980 р. (попри діаметрально протилежні оцінки його як політичного діяча та особистості) спричинила протистояння між колишніми суб’єктами федерації після розпаду СФРЮ в 1992 р., коли згадане державне утворення продемонструвало своє повне безсилля у сенсі протистояння потужним викликам часу. Крах СФРЮ спричинив конфлікти, які не лише вийшли далеко за межі геополітичних параметрів, а й зачепили суто мовну проблематику, ба більше, — наслідки цих подій і нині мають значний вплив на політику і мовну ситуацію в державах, що утворилися внаслідок краху колишньої СФРЮ.

Цікавим є й питання, яке стосувалося ступеня спорідненості сербської, хорватської та української мов. У цьому контексті важливими є коментарі К. М. Тищенка до поданого ним розподілу 48 характерних рис української мови, спільних з іншими слов’янськими мовами, у статті «Прадавність української мови, віддзеркалена в мовах сусідів». Коментуючи наведену в його розвідці таблицю-схему ступеня близькості української до кожної зі слов’янських мов за ознакою збігів конкретних фонетичних та граматичних явищ, Костянтин Миколайович, зокрема, зазначає: «<...> по 23 спільні риси по-

еднують українську з чеською і словацькою, 22 — з польською, по 21 — з хорватською і болгарською, по 20 — з македонською, **сербською** і словенською <...>» (виділення наше. — В.Я.); [Тищенко, 2023 : 30; див. також: Тищенко, 2020]. Така кількість збігів є чималою і свідчить, на нашу думку, про доволі високий ступінь спорідненості між українською і сербською мовами [детальніше про це див.: Пипер, 2003; Пипер, 2004; Поповић, 2014; Поповић, 2023; Поповић, Јармак; Терзић, 1993 : 153–157; Терзић, 1996 : 101–105].

Кінець існування Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії нині висвітлюється по-різному. Зокрема, Республіка Словенія практично «безкровно» вийшла зі складу СФРЮ після проведеного у 1990 р. референдуму, коли 88,4% населення країни підтримали проголошення незалежності Словенії. У 1991 р. було проголошено її незалежність як парламентської республіки, у 2004 р. Словенія вступила до НАТО, а в 2004 р. — до Євросоюзу. Тут потрібно особливо наголосити, що, на відміну від сербів, хорватів, боснійців та чорногорців, словенці є відносно монолітною нацією. Крім того, Словенія не мала прямого кордону із Сербією та значної кількості сербського населення на своїй території, яке б демонструвало політичну активність. Населення Республіки Словенії становить близько 2,12 млн осіб.

Нинішня Республіка Північна Македонія в 1991 р. теж остаточно й мирно вийшла зі складу СФРЮ. На референдумі 1991 р. понад 95 % громадян цієї країни висловилися за незалежність, остаточно проголошену 1991 р., а в 2020 р. Північна Македонія вступила до НАТО. У 2019 р. Греція, нарешті, зняла вето щодо вступу країни до ЄС. Населення країни нині становить близько 2,2 млн чоловік.

Боснію і Герцеговину можна справедливо вважати колишньою республікою СФРЮ з найстрокатішим національним складом населення. Напередодні розпаду СФРЮ (за переписом 1978 р.) з 4,2 млн населення більшість (39,6%) становили етнічні мусульмани, 37,2 % — серби, 20,6 % — хорвати. Референдум серед населення було проведено 1992 р., коли 62% громадян проголосувало за незалежність. Населення Боснії і Герцеговини нині становить близько 3,1 млн чоловік. Згідно з конституцією Боснії і Герцеговини 1995 р. держава є парламентською республікою, яка складається з 10 автономних кантонів з власними урядами та декількох утворень (ентитетів): Федерації Боснії і Герцеговини (51% загальної території, відомої ще як Федерація БіГ), Республіки Сербської (49 % загальної території) та самоврядного округу Брчко. Європейський Союз, відповідно, визнав Боснію і Герцеговину незалежною республікою.

Щодо внеску українських мовознавців у вивчення згаданої проблематики, то тут, безумовно, важливу роль відіграють праці Л. П. Васильєвої — її докторська дисертація «Становлення і розвиток літературних мов штокавської діасистеми», а також статті «Роль етнічної і культурної ідентичності в динаміці мовних зрушень в ареалі мов штокавської діасистеми»; «Становлення мовних стандартів — сербського, хорватського, боснійського і чорногорського — в межах штокавської діасистеми»; «Сучасні південнослов'янські мови: сербська, хорватська, боснійська і чорногорська — з погляду соціолінгвістики»; «Чорногорська мова сьогодні: соціолінгвістичний статус, проблема норми» тощо. Слід також згадати численні статті В. В. Чумака, так чи інакше дотичні до цієї проблематики: «Дієслівні парадигми сербської і хорватської мов у координатах слов'янської типології»; «Дослідження української мови в державах колишньої Югославії»; «Розвиток безособових діє-

слівних форм у сербохорватській і східнослов'янських мовах»; «Темпоральні форми словенського дієслова і сербсько-хорватсько-східнослов'янський граматичний контекст»; «Типологія присудка в сербохорватській і східнослов'янських мовах»; розділ, що стосується дієслова, написаний В. В. Чу-маком для колективної монографії «Історична типологія слов'янських мов»; колективну монографію В. М. Русанівського, Л. І. Даниленко, В. Є. Федонюк і В. В. Чумака «Українське мовознавство у західних і південних слов'ян». До цього огляду необхідно додати і статтю Л. Попович та В. Ярмач «Українсько-сербські контрастивні мовні дослідження», опубліковану в збірнику «Контрастивні дослідження сербської мови: напрями й результати» (2010), та статтю В. Ярмач «На перехресті художніх світів» в українсько-сербському збірнику «Украс» (2011).

1991 р. після проведеного референдуму, коли 95% населення Хорватії підтвердило бажання вийти зі складу СФРЮ, країна оголосила про свою незалежність. Нині Хорватія — це парламентська республіка, яка поділяється на 21 жупанію, або округ, як основну адміністративно-територіальну одиницю вищого рівня. Столичне місто Загреб має статус окремої жупанії. 2009 р. Республіка Хорватія стала членом НАТО, а її вступ до ЄС відбувся 2013 р. Населення цієї країни становить сьогодні близько 4 тис. 900 чоловік. У 1992 р. Сербія і Чорногорія створили федерацію (Союзу Республік Югославію), яка проіснувала до 2006 р., коли Державний Союз Сербії та Чорногорії розпався на дві окремі держави — Сербію та Чорногорію. Вихід Чорногорії зі складу СРЮ ознаменував остаточний розпад федерації. Як стверджує В. Козлітін у своїй статті «Тернистий шлях Сербії до Євросоюзу (1991–2006)», «<...> у 1997–2000 рр. ускладнилися відносини в межах югославської федерації між Сербією і Чорногорією. На президентських виборах у Чорногорії в 1997 р. переміг М. Джуканович, лідер Демократичної партії соціалістів Чорногорії. У 1996–1997 рр. згадана партія стала на демократичні, проєвропейські позиції. М. Джуканович виступив з критикою політичного курсу президента С. Мілошевича й союзного уряду М. Булатовича, що в кінцевому підсумку спричинило бойкот чорногорською владою федерального центру. Белград же не визнав ані президентства М. Джукановича, ані нового складу чорногорського парламенту. 1998 р. Чорногорія зажадала від Сербії визнати за нею право на самостійну зовнішню політику, а згодом і повну незалежність. Відтак розпочалася криза югославської федерації, яка ще більше загострилася в березні 1999 р. після початку збройної акції НАТО проти Югославії» [Козлітін : 20]. У 2008 р. було проголошено незалежність Косова і Метохії (колишньої автономії у складі Сербії). Ця подія відбулася через вісім років після закінчення жорстокої й виснажливої косовської війни, а також застосування силового рішення з боку НАТО внаслідок відмови С. Мілошевича від плану мирного регулювання конфлікту в регіоні. Характерною є неоднозначна реакція на цю подію міжнародного співтовариства, адже далеко не всі держави визнають незалежність Косова. Серед тих держав, які не визнають її, зокрема Сербія, Україна, Кіпр, Греція, Китай, Індія, Румунія, Словаччина, Грузія, Молдова, Іспанія. Нині Косово існує під протекторатом ООН. До Косова і Метохії було, відповідно, введено військовий контингент міжнародної миротворчої місії KFOR під керівництвом НАТО, що функціонує на цій території з 1999 р. й донині. Стратегічною метою місії є досягнення миру, безпеки і стабільності у згаданому регіоні.

У авторефераті своєї докторської дисертації, присвяченій становленню і розвитку мов штокавської діасистеми, Л. П. Васильєва зазначає: «Припинення функціонування сербсько-хорватської мови логічно впливало з факту наявності в ній двох виразних варіантів — сербського і хорватського, а також боснійсько-герцеговинського і чорногорського різновидів, теоретичне

обґрунтування яких вперше було представлено Д. Брозовичем 1970 р. і модифіковане 1985 р. У загальних рисах теоретична концепція Д. Брозовича зводиться до таких положень: сербсько-хорватська мова існує як діасистема південнослов'янських діалектів; у цій діасистемі на основі новоштокавиці розвинулася абстрактна модель стандартної мови, яку можна розуміти як код; у ній сформувалися конкретні різновиди — поляризовані сербський і хорватський варіанти, а також специфічні різновиди мови у Боснії і Герцеговині та в Чорногорії» [Васильєва, 2003а :17].

Питаннями, пов'язаними з мовами штокавської діасистеми, опікувався відомий сербський мовознавець Р. Бугарські, автор книжок «Мова в суспільстві», «Вступ до загального мовознавства», «Мова від миру до війни». Лінгвіст підготував до друку вибрані студії Н. Хомського, Е. Сепіра і Б. Уорфа, антології розвідок з галузі соціо- і психолінгвістики. Важливою в контексті вивчення мов колишньої Югославії є теза Р. Бугарського, від якої ми, власне, і будемо відштовхуватися. Остання свідчить про те, наскільки «строкатою» була мовна карта СФРЮ і, відповідно, всієї цієї частини балканського ареалу ще до розпаду країни. Щодо цього вчений зазначає: «Під поняттям Югославія ми будемо розуміти <...> державу, яка на цій території існувала до розпаду протягом 1991 р. Лише так можна дати певну послідовну соціолінгвістичну картину <...>. Скількома ж мовами розмовляли в тогочасній Югославії? Комуś може здатися, що принаймні цей факт є відомим і беззаперечним, але все-таки це не так. <...> Максимальна кількість мов, на яких говорили в Югославії, автохтонних у тому сенсі, що вони представлені на цій території бодай близько ста років, нехай і зовсім невеликою кількістю носіїв, міг би нараховувати 27. Ця цифра, звісно, здивує багатьох, попри те, що вони мали уявлення про Югославію як про багатомовну країну» [Bugarski : 92–93]. Далі автор подає список перших 15 мов відповідно до перепису населення 1981 р. Отже, це такі мови (у дужках вказано кількість їхніх носіїв, — *В.Я.*): 1) сербохорватська (16 млн 400 тис.); 2) словенська (1млн 76 тис.); 3) албанська (1млн 750 тис.); 4) македонська (1млн 370 тис.); 5) угорська (410 тис.); 6) ромська (140 тис.); 7) власька (135 тис.); 8) турецька (82 тис.); 9) словацька (74 тис.); 10) румунська (60 тис.); 11) болгарська (37 тис.); 12) русинська (19 тис.); 13) італійська (19 тис.); 14) чеська (16 тис.); 15) українська (7 тис.) [див.: Bugarski : 92–93].

Аналізуючи основні відмінності між сучасними сербською і хорватською мовами, ми спиратимемося на праці Р. Стийович та Л. П. Васильєвої. До зазначених відмінностей слід зарахувати різне звукове оформлення інтернаціональної лексики у сербській і хорватській мовах: *варварин* : *barbarin*, *Вутлеєм* : *Betlehem*, *херувим* : *kerub*, *хеміја* : *ketija*, *Христ(ос)* : *Krist*, *Кунар* : *Cipar*, *Крум* : *Kreta*, *Атина* : *Atena*, *Ирод* : *Herod*, *Европа* : *Europa* [див.: Стийовић : 597–598]. Посилаючись на Л. П. Васильєву, відзначимо, що «ставлення носіїв сербської мови до хорватських слів достатньо толерантне. Опір існує здебільшого щодо хорватських форм тих самих слів та словотворчих формантів. Хорвати ж не толерують ані слів, ані їхніх компонентів на сербській основі. Подекуди через неадекватну пресупозиційну оцінку вони уникають навіть таких слів, які протягом історії вживалися паралельно в їхній мовній традиції» [Васильєва 2003а : 25].

Проілюструємо й інші основні відмінності між сучасними сербським і хорватським мовними стандартами. У цьому контексті показовою є наявність слів іншомовного походження у сербському варіанті на протигагу пи-

томим лексемам у хорватському варіанті: *фудбал* : *nogomet*, *фирма* : *tvrtka*, *штампна* : *tisak*, *адвокат* : *odvjetnik*, *музика* : *glazba*, *універзитет* : *sveučiliste*, *историја* : *povjest*, *парадајз* : *rajdica* [див.: Стијовић : 598]. До подібних відмінностей можна зарахувати й назви місяців у сербській та хорватській мовах: *януар* : *sječanj*, *фебруар* : *veljača*, *март* : *ožujak*, *април* : *travanj*, *мај* : *svibanj*, *јун* : *lipanj*, *јули* : *srpanj*, *август* : *kolovoz*, *септембар* : *rujan*, *октобар* : *listopad*, *новембар* : *studen*, *децембар* : *prosinac*.

Характерними є й такі синонімічні форми, перші з яких типові для сербської, другі — для хорватської мови : *крст* : *križ*, *сирће* : *ocat*, *воз* : *vlak*, *умицај* : *upliv*, *звожђе* : *željezo*, *кров* : *strop* [див.: там само : 598]. Привертають увагу й різні значеннєві «поля» тих самих лексем у сербській і хорватській мовах: *зрак* (у сербській мові — «промінь») : *zrak* (у хорватській мові — «повітря»); *оток* (у сербській мові — «набрязк») : *otok* (у хорватській мові «острів»); *вилаца* (у сербській мові передусім — «щелепна кістка»), а в хорватській мові слово *vilica* може мати також значення «ложка» [див.: там само]. Слід відзначити також і наявність послідовної опозиції звуків [шт] : [ћ] у сербській і хорватській мовах: *општина* (серб.) : *općina* (хорв.); *општински* : *općinski*; *свештеник* : *svećenik*; *општи* : *opći* [див.: там само]. Привертають увагу також звукові відмінності у словах, як-от: *дуван* (серб.) — *duhan* (хорв.); *уво* (серб.) — *uho* (хорв.); *мува* (серб.) : *muha* (хорв.); *кафа* (серб.) — *kava* (хорв.); *снаја* (серб.) — *snaha* (хорв.) [див.: там само]. Ще однією дистинктивною ознакою можна вважати появу старого *л* у кінці слова в деяких лексемах у хорватській мові на противагу сербській: *sol* : *co*, *vol* : *vo*, *dol* : *do*, *prijestolnica* : *pr(ije)stolnica* [див.: там само]. Наведемо також і деякі графічні особливості передачі імен за сербською і хорватською нормами: *gujajica* : *глиста*; *kukac* : *инсект*; *nametnik* : *паразит*; *stapka* : *peteljka* [детальніше про це див.: Стијовић 2012 : 599].

Тонкощі щодо відмінностей у сучасних сербській і хорватській мовах доповнено спостереженнями Л. П. Васильєвої: «Щодо фонетично-просодичного рівня, то акцентуація в мовленні сучасного мовця-сербма має тенденцію до скорочення довготи в ненаголошених складах і втрати якості в наголосі під впливом специфічних сербських штокавських діалектів, а також призренсько-тимоцького. Оскільки ці зміни в сербському наголосі відбувалися впродовж тривалого періоду, а сербська норма їх не фіксувала через встановлену ще В. Караджичем єдину сербсько-хорватську норму, на цьому етапі є всі підстави врегулювати зазначені зміни новою нормою. Для хорватської акцентологічної норми актуальним є повернення до типової західноштокавської інтонації, яка полягає передусім у зміні якості наголосу та його перенесення в словах стосовно колишньої сербсько-хорватської норми, а також у перенесенні наголосу на проклітики» [Васильєва 2003 : 25]. Важливими є й графічні особливості передачі імен за сербською чи хорватською нормами: *Шарл Бодлер* : *Charles Baudelaire*, *Меріме* : *Mérimée*, *Шекспир* : *Shakespeare* [докладніше про це див.: там само : 26].

Загальний потенціал охоплення нинішніми мовами штокавського ареалу різних функціональних стилів добре проілюстровано у статті Л. П. Васильєвої «Чорногорська мова сьогодні: соціолінгвістичний статус, проблема норми». Це дослідження свідчить про те, що сербська і хорватська мови повністю охоплюють усі сфери, а саме: художню літературу; періодику; освіту; адміністрування; науку і культурні установи; церкву; театр, радіо й телебачення. Натомість боснійська/бошняцька і чорногорська мови є мовами, які непов-

ністю охоплюють (або взагалі не охоплюють) деякі зі згаданих сфер [детальніше про це див.: Васильєва 2011 : 28].

Щоб продемонструвати наявність різних поглядів на згадану проблематику, зазначимо, що своє ставлення до проблеми сербської, хорватської, боснійської/бошняцької мов висловлює й М. Ковачевич, який є визнаним фахівцем в галузі синтаксису, семантики, стилістики й історії сербської літературної мови. У своїй монографії «Сербська мова і сербські мови», назва якої, власне, вже говорить сама за себе, М. Ковачевич висвітлює питання, які стосуються мов країн, що входили до складу колишньої СФРЮ, з ухилом на націоналістичних сербських позицій. Критикуючи працю С. Халіловича «Боснійська мова» (1998 р.), М. Ковачевич, зокрема, зазначає: «Халілович не говорить про те, що в основі <...> розмовного, нетермінологічного уживання назви “боснійська мова”, завжди була і малася на увазі етнічна, суттєва ідентичність цієї мови (тобто сербська мова). <...> Халілович, однак, знає: історія вже продемонструвала, що термінологічно обґрунтована, суттєва етнічна належність певної мови найлегше перекреслюється “наліплюванням” нової етикетки. Тому він хоче знайти для цього сумнівного терміна й “етнічну” основу, вбачаючи її у <...> “новоспеченій” мусульманській нації, яка протягом громадянської війни у Боснії і Герцеговині отримала нову етикетку — бошняцької <...>. Халілович і в цьому не бажає вбачати парадокс, оскільки “мусульмани/бошняки”, котрі як нація сформувалися якихось десять років тому <...>, слугують критерієм етнічного фундаменту їхньої “боснійської мови, яка існує протягом багатьох століть!”» [Ковачевич : 153].

Критикує М. Ковачевич і опублікований у 1992 р. «Словник характерної лексики боснійської мови» А. Ісаковича. Він саркастично зазначає, що, на думку А. Ісаковича, «<...> достатньо лише придумати нову назву сербській мові та приписати їй якусь специфічну рису, як, наприклад, те, що в так званій боснійській поряд з лексемою “лопта” використовується і лексема “хлопта” <...>» [Ковачевич : 154].

Згадаймо й цікаву розвідку хорватської лінгвістки С. Кордич «Мова і націоналізм», яка є вельми актуальною з погляду аналізованої проблематики. Адже авторка послідовно розглядає блоки проблем, пов'язані з чотирма варіантами поліцентричних мов, якими розмовляють у Сербії, Хорватії, Боснії і Герцеговині та Чорногорії; з пуризмом; з назвами мов; з мовами в контексті розбудови націй, ідентичності, культури, історії. Дослідниця також аналізує причини виникнення міжетнічних конфліктів; суть поняття націоналізму і роль лінгвістів у вирішенні згаданих складних питань. Книжка С. Кордич свідчить про те, що авторка не схильна вважати ці варіанти різними мовами. У монографії засуджується лінгвістичний націоналізм і його головні риси, як-от: надмірне захоплення пуризмом, одержимість націоналістичними настроями, відштовхування від некоректної етимології, ототожнювання націй з мовами, фальсифікація історії тощо. С. Кордич закінчує монографію таким висновком: «Той факт, що серби, хорвати, бошняки й чорногорці розмовляли однією й тією самою мовою, не загрожує ані націям, ані державам, не має він і якихось негативних наслідків для мовців. Навпаки — має позитивні, бо вони не мусять мучитися з перекладом, коли стикаються з носіями якоїсь іноземної мови. Відмінності між варіантами сербохорватської мови є навіть меншими, аніж між варіантами інших стандартних мов. Оскільки дійсність і наука доводять, що йдеться про ту саму поліцентричну стандартну мову,

виникає питання, коли ж здоровий глузд і почуття реальності візьмуть гору над націоналістичною ідеологією балканських філологів» [Kordić : 379].

Говорячи про відмінності на морфологічному рівні сербської і хорватської мов, наведемо приклади характерних розбіжностей у закінченнях дієслівних форм перфекта чоловічого роду, напр.: *видео сам* (у сербському варіанті) — *vidio sam* — у хорватському. Деякі інші вигляд мають і закінчення першого майбутнього (футура I) у сербській і хорватській мовах. Для першої характерні такі закінчення у формах згаданої часової форми, яка утворюється за допомогою особових форм допоміжного дієслова *xmetи* у сербській мові і (відповідно) допоміжного дієслова *hjetи* — у хорватській. Один з найяскравіших прикладів — форми 1-ої особи однини — *бућу*; *бућеш*; *буће* і т. д. — у сербській мові й ті самі форми в хорватській мові — *bit ću*; *bit ćeš*; *bit će* і т. д. (в останніх, до того ж, — усі слова пишуться окремо).

Необхідно відзначити і певні відмінності між сербською, хорватською і бошняцькою мовами на дериваційному рівні: таких відмінностей небагато, як, скажімо, у лексичному плані, адже непросто створити виключно сербський, хорватський або бошняцький суфікси. Подібні приклади здебільшого зорієнтовані на вибір однієї з двох словотвірних моделей — сербської або хорватської. Наведемо типовий приклад: у хорватській і бошняцькій мовах це очевидна перевага в ужитку хорватського суфікса *-ira(ti)* порівняно з сербським суфіксом *-isa(ti)* в дієсловах на кшталт *informirati* — *informisati*. Бошняцькі підручники і посібники (граматичні й орфографічні) також є більше зорієнтованими на хорватську мову.

Відзначимо ще один важливий момент: і сербська, і хорватська, і бошняцька, і чорногорська мови є мовами, які належать до Балканського мовного союзу. Хоча згадані мови й перебувають на периферії цього союзу, все-таки для них характерні певні риси, властиві контактній або субстратній дивергенції. В. М. Колесник наводить, зокрема, такі особливості: «Центром, ядром конвергентних потоків під час створення Балканського мовного союзу були албанська, румунська та болгарська мови; грецька, сербська, хорватська і турецька залишалися на периферії. <...> Формуванню Балканського мовного союзу сприяли такі фактори: палеобалканський етнолінгвістичний субстрат, <...> двомовність і багатомовність, фактор часу, території, демографічний фактор, культурно-історичний <...>. Найбільш типовими рисами Балканського мовного союзу є такі: подібність артикуляційної бази, <...>, аналітичний спосіб творення компаратива та суперлятива (вищого ступеня порівняння прикметників), <...> наявність да-конструкцій, <...> численні спільні лексичні елементи, здебільшого запозичені з грецької чи турецької мов, велика кількість мовних калюк тощо» [Колесник : 25]. Слід наголосити, що для сербської, хорватської, бошняцької і чорногорської мов характерні лише деякі з наведених ознак, крім того, ця тема є предметом окремого лінгвістичного дослідження, тож ми згадуємо про неї лише побіжно.

Насамкінець — декілька міркувань про перспективи функціонування мов штокавської діасистеми на балканських теренах. У своїй монографії «Українська мова у 2222 році. Вступ до лінгвофутурології» П. О. Селігей розглядає питання, що стосуються української мови, проте, на нашу думку, їх цілком коректно можна «спроєктувати» й на мови штокавської діасистеми, які перебувають у центрі нашої уваги. Дослідник детально аналізує проблеми збереження мови, її демографічну потужність, спосіб розселення мовної спільноти, наявність розвиненої літературної мови, її комунікативну бага-

тофункційність, здатність мови здолати цифровий бар'єр, а також наявність державного статусу, мовні контакти тощо.

На думку П. О. Селігея, найбільшу загрозу етномовам несе глобалізація [детальніше про це див.: Селігей : 302–305]. Його висновки перегукуються з проблемами, яким присвячено великий проєкт «Відмінності між боснійською/бошняцькою, хорватською і сербською мовами» (Грац, 2006–2012 рр.), що ним керував професор славістики Б. Тошович. У межах проєкту аналізувалася кореляція між сербською, хорватською, бошняцькою і чорногорською мовами, необхідність або відсутність потреби перекладу сербських текстів хорватською і навпаки, мова І. Андрича, мова як ознака певної національної належності, назви мов тощо. У цьому контексті актуальними є міркування самого Б. Тошовича щодо згаданої проблематики.

Метою проєкту було створення релевантної бази даних для майбутніх досліджень кореляцій між чотирма згаданими мовами, перекладу сербських текстів хорватською і навпаки. В інтерв'ю Б. Тошовича на тему «Чи будуть серби й хорвати розуміти одне одного через сто років?» [див.: Тошовіч, 2010 : 231–237] прозвучала така, доволі провокативна, думка журналіста: «<...>“спокусливою” є теза тих, хто проблему цих народів схильний був шукати в їхній дуже великій подібності, а надто — подібності їхніх мов. Це здається якимось прокляттям: вони занадто подібні, щоб бути різними і занадто різні, щоб бути одним цілим» [там само : 231–232]. На це Б. Тошович відповів: «Я вважаю, що відмінності не мають бути перешкодою в пошуку спільної мови, при контактуванні — навіть відмінність може бути тим чинником, яка людей об'єднує. Згадане звучить трохи парадоксально, але це демонструють численні приклади з життя. <...> Мовне питання є страшенно заполітизованим» [Тошовіч, 2010 : 231–232].

На питання журналіста про те, у чому полягають основні відмінності між згаданими мовами, Б. Тошович дав таку відповідь: «Відмінності існують не лише в межах службових мов, відмінності є й у межах цих мов. Скажімо, у хорватській лінгвістиці говорять про варіантну поляризацію хорватської мови, йдеться і про варіантну поляризацію сербської мови, <...> те саме говорять і про боснійську або бошняцьку мову...> Отже, у межах однієї мови можна знайти масу відмінностей. Немає сенсу стверджувати, що такі відмінності між цими трьома мовами відсутні, але важливо усвідомлювати, якими є ці відмінності, чи впливають вони на можливість порозумітися, на ступінь зрозумілості. Якщо в основу покласти критерій ступеня зрозумілості, а деякі лінгвісти наполягають на цьому критерії, то переклад не потрібний. Ці мови є настільки подібними, що перекладати не потрібно» [там само].

Найважливішими, на нашу думку, є висновки, яких доходить Б. Тошович. Говорячи про лексичний рівень, він зазначає, що наявні в ньому відмінності не перешкоджають розумінню: «<...> саме через різне кодифікування цих мов у галузі норми відмінності будуть усе відчутнішими й не виключено, що через якихось сто років, а може й раніше, може пізніше, виникнуть проблеми в комунікації, тобто просто зменшиться ступінь зрозумілості саме через ці дивергентні речі в прописуванні норми. У граматичному плані відмінностей набагато менше. Бо не можете ж ви зараз вигадати якийсь новий відмінок або якийсь інший граматичний час <...>. До граматичної системи проникнути найважче, у той час як до царини лексики, зокрема слів, має можливість проникати й політика, може бути прописано щось на зразок “не

говорить так, бо це більше сербське, більше хорватське, більше боснійське”» [Tošović, 2010 : 232].

Проаналізований багатий мовний матеріал дає підстави твердити, що мови штокавської діасистеми після остаточного розпаду СФРЮ (сербська, хорватська, бошняцька/боснійська і чорногорська) є генетично спорідненими і належать до того самого мовного континууму. Величезний вплив на сучасну конфігурацію мов штокавської діасистеми справив геополітичний чинник.

Попри дивергентні процеси, які, очевидно, будуть поглиблюватися — і природним чином, і штучно, — носії цих мов нині під час комунікації абсолютно не потребують перекладача. Найбільші відмінності простежуються на лексичному рівні, проте вони не можуть у досліджуваному контексті мати дистинктивний характер. Набагато меншими є відмінності між мовами штокавського ареалу на фонологічному, просодичному, морфологічному та інших рівнях.

Крім того (хоча про це безпосередньо не йшлося в тексті статті, яка, звісно, не претендує на точність у галузі генетики), зазначимо, що й дослідження Y-хромосомних гаплогруп крові (Y-ДНК, груп схожих гаплотипів, які мають спільного предка, в яких з часом відбулися мутації, що передалися нащадкам) сербів, хорватів, бошняків/боснійців і чорногорців у сучасній генетичній генеалогії свідчать про доволі високий рівень збігів у картині крові цих народів (найпоширенішими серед сербів і хорватів є гаплогрупи R1a і R1b). У Динарах (нинішньому ареалі розселення чорногорців) найбільшої частоти сягає гаплогрупа I2. Серед населення Боснії та Герцеговини превалює гаплогрупа Y-DNA, яка містить I2 та R1b.

Отже, оскільки дуже великим є прагнення народів, які є носіями мов штокавського ареалу, до самоідентифікації, мовну реальність (тобто існування сербської, хорватської, боснійської/бошняцької і чорногорської мов), на нашу думку, треба визнати, ставитися до неї толерантно і з розумінням.

ЛІТЕРАТУРА

- Васильєва Л. П. Роль етнічної і культурної ідентичності в динаміці мовних зрушень в ареалі мов штокавської діасистеми. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія філол.* 2004. Вип. 34. С. 99–106.
- Васильєва Л. П. Становлення і розвиток літературних мов штокавської діасистеми : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2003. 35 с.
- Васильєва Л. П. Становлення і розвиток літературних мов штокавської діасистеми : дис. ... д-ра філол. наук. Львів, 2003. 479 с.
- Васильєва Л. П. Становлення мовних стандартів — сербського, хорватського, боснійського і чорногорського — в межах штокавської діасистеми. *Зан. Наук. т-ва імені Шевченка.* 3-тя філол. секція. Львів : 2004. Т. 246. С. 341—352.
- Васильєва Л. П. Сучасні південнослов'янські мови: сербська, хорватська, боснійська і чорногорська — з погляду соціолінгвістики. *Мовознавство.* 2006. № 1. С. 29–38.
- Васильєва Л. П. Чорногорська мова сьогодні: соціолінгвістичний статус, проблема норми. *Мовознавство.* 2011. № 2. С. 19–30.
- Ивић П. Преглед историје српског језика. Целокупна дела : у XI т. / ред. проф. М. Радовановић. Сремски Карловци; Нови Сад : Издавачка књижевна задруга Стојановића, 1998. Т. 8. 340 с.
- Ковачевић М. Српски језик и српски језици. Београд : Српска књижевна задруга БИГЗ, 2003. 238 с.

- Козлігін В. Д. Тернистий шлях Сербії до Євросоюзу (1991–2006 рр.). *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 120 (1). С. 13–26.
- Колесник В. До питання про конвергенцію мов Балканського мовного союзу. *Одес лінгвіст. вісн.* 2017. № 10. Т. 2. С. 25–29.
- Пипер П. Српски између великих и малих језика. 2 допуњ. изд. / ур. М. Јевтић. Београд : Београдска књига, 2003. 322 с.
- Пипер П. Украјинска и српска граматика у светлу типолошких поређења / ур. акад. П. Пипер. *Славистика*. 2004. № 8. С. 280–290.
- Поповић Љ. Граматика интеракције у савременим словенским језицима. Београд : Славистичко друштво Србије, 2023. 353 с.
- Поповић Љ. Контрастивна граматика украјинског и српског језика: таксис и евиденцијалност / ур. акад. П. Пипер, Београд : САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2014. 446 с.
- Поповић Љ., Јармак В. Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања. Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати. Београд : САНУ, 2010. С. 263–280.
- Русанівський В. М., Даниленко Л. І., Федонюк В. Є., Чумак В. В. Українське мовознавство у західних і південних слов'ян / відп. ред. В. М. Русанівський. Київ : Видавн. дім Дмитра Бураго, 2005. 180 с.
- Селігей П. О. Українська мова у 2222 році. Вступ до лінгвофутурології. Київ : Академперіодика, 2023. 451 с.
- Стијовић Р. О лексици српског књижевног језика после раскида српскохрватске језичке заједнице. *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika* / (ур.) Тошовић В., Wonisch А. Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Beogradска књига, 2012. С. 597–603.
- Терзић Б. Деякі передумови зіставного аналізу української та сербохорватської мов. *Зборник Матице српске за славистику*. 1993. № 43. С. 153–157.
- Терзић Б. О конфронтацію/контрастирају српског и украјинског језика. *Zbornik radova 5. simpozijuma «Kontrastivna jezička istraživanja»*. Novi Sad, 1996. С. 101–105.
- Тищенко К. М. Прадавність української мови, віддзеркалена в мовах сусідів. Ч. 2. *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 18–43.
- Тищенко К. М. 42 епохи українських мовних контактів: енциклопедія 3000 запозичених реалій античності й середньовіччя у мові, прізвищах і топонімах. Київ; Броди : Просвіта, 2020. 912 с.
- Тошовић Б. Фонетско-фонолошке и акценатске разлике између српског, хрватског и бошњачког језика (разлике у проучености и проученост разлика). *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. I/1. / (ур.) Тошовић В., Wonisch А. Graz : Beogradска књига : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität. 2010. С. 311–322.
- Чумак В. В. Дієслівні парадигми сербської і хорватської мов у координатах слов'янської типології. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 45–53.
- Чумак В. В. Дослідження української мови в державах колишньої Югославії. Українське мовознавство у західних і південних слов'ян. Київ : Наук. думка, 2005. С. 147–161.
- Чумак В. В. Розвиток безособових дієслівних форм у сербохорватській і східнослов'янських мовах. Слов'янське мовознавство. Доп. Укр. делегації на XI Міжнарод. з'їзді славістів. Київ : Наук. думка, 1993. С. 213–222.
- Чумак В. В. Темпоральні форми словенського дієслова і сербсько-хорватсько-східнослов'янський граматичний контекст. *Мовознавство*. 2003. № 2–3. С. 151–157.
- Чумак В. В. Типологія сказуемого в сербохорватском и восточнославянских языках. Киев : Наук. думка, 1985. 136 с.

- Чумак В. В. Словозміна. Дієслово. Історична типологія слов'янських мов / ред. Єрмоленко С. С., Мельничук О. С., Ткаченко О. Б., Шамота А. М. Київ : Наук. думка, 2008. Ч. 2. С. 6–141.
- Ярмач В. І. На перехресті художніх світів. *Укр.-серб. зб. «Українська»*. 2011. Вип. 1(5). С. 79–97.
- Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika / ur. B. T ošović, A. Wonisch. *Die bosniakische Sichtweise der Unterschiede zwischen dem Bosnischen, Kroatischen und Serbischen Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz Institut za jezik Sarajevo*. 2009. 469 s.
- Bugarski R. Jezici. Treće, prerađ. i dopunj. izd. Sabrana dela. Beograd : Čigoja štampa, 2005. Knj. 9. 142 s.
- Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika / ur. B. Tošović, A. Wonisch. Graz; Zagreb : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Izvori. 2012. Svezak 2. 632 s.
- Kordić Snj. Jezik i nacionalizam / ur. N. Popović. Zagreb : Durieux, 2010. 430 s.
- Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika / ur. B. Tošović, A. Wonisch. I/5. 2005–2012. Graz ; Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Beogradska knjiga, 2013. 588 s.
- Stijović R. O leksici srpskog književnog jezika posle raskida srpskohrvatske književne zajednice. *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika* / ur. B. Tošović, A. Wonisch. Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Beogradska knjiga, 2012. С. 597–603.
- Toma P.-L. Srpski, hrvatski, bosanski, crnogorski, srpskohrvatski na Sorboni. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Zb. naučnih radova*. 2005. 34/1. S. 229–238.
- Tošović B. Disolucijske godine (1990–2004) srpskih pogleda na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika. *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika. Die serbische Sichtweise des Verhältnisses zwischen dem Serbischen, Kroatischen und Bosniakischen*. I/4. Graz – Beogradska knjiga : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, 2012. S. 525–608.
- Tošović B. Fonetsko-fonološke i akcenatske razlike između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika (razlike u proučenosti i proučenost raliika). *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. I/1. / (ur.) B. Tošović, A. Wonisch. Graz : Beogradska knjiga : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität. 2010. С. 311–322.
- Tošović B. Hoće li će se Srbi i Hrvati razumjeti za sto godina? *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika* / ur. B. Tošović, A. Wonisch. I/1. Graz — Beograd : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz — Beogradska knjiga: 2010. S. 231–237.

ДЖЕРЕЛА

- Prodanović Prodanović M. Sad u Veneciji / ur. P. Marković, opr. D. Šević. Beograd : Stubovi kulture. 2007. S. 23.

Дата надходження до редакції: 03.03.2025

Дата надходження після доопрацювання: 13.03.2025

Дата затвердження редакцією: 17.03.2025

REFERENCES

- Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika. (2009). B. Tošović, A. Wonisch (Comps.). *Die bosniakische Sichtweise der Unterschiede zwischen dem Bosnischen, Kroatischen und Serbischen Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz Institut za jezik Sarajevo*. [In Serbian].
- Bugarski R. (2005). *Jezici. Treće, prerađeno i dopunjeno izd. Sabrana dela*. Knj. 9.

- Beograd: Čigoja štampa. [In Serbian].
- Chumak V. V. (2001). Diieslivni paradyhmy serbskoi i khorvatskoi mov u koordynatakh slov'ianskoi typolohii. *Movoznavstvo*, (1), 45–53. [In Ukrainian].
- Chumak V. V. (2005). Doslidzhennia ukrainskoi movy v derzhavakh kolyshnoi Yuhoslavii. Ukrainske movoznavstvo u zakhidnykh i pivdennykh slov'ian. Kyiv: Naukova dumka, 147–161. [In Ukrainian].
- Chumak V. V. (1993). Rozvytok bezosobovykh diieslivnykh form u serbokhorvatskii i skhidnoslov'ianskykh movakh. *Slov'ianske movoznavstvo. Dopovidi ukrainskoi delehatsii na 11 Mizhnarodnomu z'izdi slavistiv*. Kyiv: Naukova dumka, 213–222. [In Ukrainian].
- Chumak V. V. (2008). Slovozmina. Diieslovo. Istorychna typolohiia slov'ianskykh mov. S. S. Yermolenko, O. S. Melnychuk, O. B. Tkachenko, A. M. Shamota (Eds.). Part 2. Kyiv: Naukova dumka, 6–141. [In Ukrainian].
- Chumak V. V. (2003). Temporalni formy slovenskoho diieslova i serbsko-khorvatsko-skhidnoslov'ianskyi hramatychnyi kontekst. *Movoznavstvo*, (2–3), 151–157. [In Ukrainian].
- Chumak V. V. (1985). Tipologiya skazuemogo v serbohorvatskom i vostochnoslavjanskykh yazykah. Kyiv: Naukova dumka. [In Russian].
- Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika. (2012). B. Tošović, A. Wonisch (Comps.). Graz — Zagreb: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Izvori. Svezak 2/ 2012. [In Croatian].
- Ivić P. (1998.) Pregled istorije srpskog jezika. Celokupna dela : in XI vols. M. Radovanović (Ed.). Sremski Karlovci — NoviSad: Izdavačka knjižarnjica Zorana Stojanovića. Vol. 8. [In Serbian].
- Jarmak V. I. (2011). Ukrainsko-serbskyi zbirnyk «Ukras». Kyiv: Tempora, 79–97. [In Ukrainian].
- Kolesnyk V. Do pytannia pro konverhentsiiu mov Balkanskoho movnoho soiuzu. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*, 10 (2), 25–29. [In Ukrainian].
- Kordić Snj. (2010). Jezik i nacionalizam. N. Popović (Comp.). Zagreb: Durieux. [In Croatian].
- Kovačević M. (2003). Srpski jezik i srpski jezucu. Beograd: Srpska književna zadruga: BIGZ. [In Serbian].
- Kozliti V. D. (2014). Ternystyi shliakh Serbii do Yevrosoiuzu (1991–2006 rr.). *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Iss. 120 (1), 13–26. [In Ukrainian].
- Piper P. (2003). Srpski između velikih i malih jezika. 2nd ed. M. Jevtić (Comp.). Beograd: Beogradska knjiga. [In Serbian].
- Piper P. (2004). Ukrajinska i srpska gramatika u svetlu tipoloških poređenja. *Slavistika*, (8), 280–290. [In Serbian].
- Popović Lj. (2023). Gramatika interakcije u savremenim slovenskim jezicima. Beograd: Slavističko društvo Srbije. [In Serbian].
- Popović Lj. (2014). Kontrastivna gramatika ukrajinskog i srpskog jezika: taksis i evidencijalnost. P. Piper (Comp.). Beograd: SANU, Odbor za srpski jezik u poređenju sa drugim jezicima. [In Serbian].
- Popović Lj., Jarmak V. (2010). Ukrajinsko-srpska kontrastivna jezička istraživanja. Kontrastivna proučavanje srpskog jezika: pravci i rezultati. Beograd: SANU, 263–280. [In Serbian].
- Rusanivskyi V. M., Danylenko L. I., Fedoniuk V. Ye., Chumak V. V. (2005). Ukrainske movoznavstvo u zakhidnykh i pivdennykh slov'ian. V. M. Rusanivskyi (Resp. ed.). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. [In Ukrainian].
- Selihei P. O. (2023). Ukrainska mova u 2222 rotsi. Vstup do linhvofuturolohii. Kyiv: Akadempriodyka. [In Ukrainian].
- Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika. (2013). B. Tošović, A. Wonisch (Comps.). I/5. 2005–2012. Graz — Beograd: Institut für

- Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz — Beogradska knjiga. [In Serbian].
- Stijović R. (2012). O leksici srpskog knjiž evnog jezika posle raskida srpskohrvatske jezičke zajednice. *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. B. Tošović, A. Wonisch (Eds.). Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität — Beogradska knjiga, 597–603. [In Serbian].
- Terzić B. (1993). Deiaci peredumovy zistavnogo analizu ukrainskoi ta serbokhorvatskoi mov. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, (43), 153–157. [In Serbian].
- Terzić B. (1996). O konfrontiranju / kontrastiranju srpskog i ukrajinskog jezika. Zbornik radova 5. simpozijuma «Kontrastivna jezička istraživanja». Novi Sad, 101–105. [In Serbian].
- Tošović B. (2010). Fonetsko-fonološke i akcenatske razlike između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika (razlike u proučenosti i proučenost razlika). *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. I/1. B. Tošović, A. Wonisch (Comps.). Graz — Beogradska knjiga: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, 311–322. [In Serbian].
- Tyshchenko K. M. (2023). Pradavnist ukrainskoi movy, viddzerkalena v movakh susidiv. Part 2. *Movoznavstvo*, (2), 18–43. [In Ukrainian].
- Tyshchenko K. M. (2020). 42 epokhy ukrainskykh movnykh kontaktiv: entsyklopediia 3000 zapozychenykh realii antychnosti i serednovichchia u movi, prizvyschakh i toponimakh. Kyiv-Brody: Prosvita. [In Ukrainian].
- Toma P.-L. (2005). Srpski, hrvatski, bosanski, crnogorski, srpskohrvatski na Sorboni. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Zbornik naučnih radova*, (34/1), 229–238. [In Serbian].
- Tošović B. (2012). Disolucijske godine (1990–2004) srpskih pogleda na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika. *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. Die serbische Sichtweise des Verhältnisses zwischen dem Serbischen, Kroatischen und Bosniakischen. I/4. Graz — Beogradska knjiga: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, 525–608. [In Serbian].
- Tošović B. (2010). Hoće li će se Srbi i Hrvati razumjeti za sto godina? *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. B. Tošović, A. Wonisch (Eds.). I/1. Graz — Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz — Beogradska knjiga, 231–237. [In Serbian].
- Vasylieva L. P. (2011). Chornohorska mova sohodni: sotsiolinhvistychnyi status, problema normy. *Movoznavstvo*, (2), 19–30. [In Ukrainian].
- Vasylieva L. P. (2004). Rol etnichnoi i kulturnoi identychnosti v dynamitsi movnykh zrushen v areali mov shtokavskoi diasystemy. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohiia*. Iss. 34, 99–106. [In Ukrainian].
- Vasylieva L. P. (2003a). Stanovlennia i rozvytok literaturnykh mov shtokavskoi diasystemy. Abstract of Dr. of Philol. Sc. Diss. Kyiv. [In Ukrainian].
- Vasylieva L. P. (2003b). Stanovlennia i rozvytok literaturnykh mov shtokavskoi diasystemy. Diss. Dr. of Philol. Sc. Lviv. [In Ukrainian].
- Vasylieva L. P. (2004). Stanovlennia movnykh standartiv — serbskoho, khorvatskoho, bosniiskoho i chornohorskoho — v mezhakh shtokavskoi diasystemy. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. 3-tia filol. sektsiia. Lviv. Vol. 246, 341–352. [In Ukrainian].
- Vasylieva L. P. (2006). Suchasni pivdenoslov'ianski movy: serbska, khorvatska, bosniiska i chornohorska — z pohliadu sotsiolinhvistyky. *Movoznavstvo*, (1), 29–38. [In Ukrainian].

SOURCES

Prodanović   Prodanović M. (2007). Sad u Veneciji. P. Marković (Comp.), D. Šević (Eds.). Beograd : Stubovi kulture. 2007. S. 23. [In Serbian].

Received: 03.03.2025

Received in revised form: 13.03.2025

Accepted: 17.03.2025

Veronika YARMAK

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

4 Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

E-mail: veronikaarmak 1@ gmail

<https://orcid.org/0000-0002-5670-4440>

LINGUISTIC MAP OF THE BALKANS AFTER THE COLLAPSE OF THE SFRY: LANGUAGES OF THE SHOKAVIAN DIASYSTEM

The article examines a complex and ambiguous set of problems related to the interpretation of the status of the languages of the Shtokavian diasystem after the collapse of the SFRY: Serbian, Croatian, Bosniak / Bosnian and Montenegrin. The author focuses on a review of the current configuration of the languages of the Shtokavian diasystem on the linguistic map of the Balkan Peninsula and the features of their status and functioning after the collapse of the federal Yugoslav State. The study analyses a number of consequences in various areas of language development that were directly influenced by the powerful geopolitical process of the collapse of the SFRY. A brief review of linguistic works by specialists from the countries of the former federal Yugoslavia, Ukrainian and foreign scholars is presented, they highlight the current state of functioning of the languages of the Shtokavian diasystem as polycentric languages, as well as issues related to the degree of kinship between the Serbian, Croatian and Ukrainian languages.

Based on the research materials of leading Serbian and Ukrainian linguists, the article also outlines the main differences between the modern Serbian and Croatian languages at the phonological, lexical and grammatical levels. The graphic features of the transmission of names in accordance with Serbian or Croatian norms are also analyzed. Some morphological differences are also given (in the design of the endings of the verb forms of the perfect masculine, differences in the forms of the first future tense (Future I) in the Serbian and Croatian languages. Certain differences are noted between Serbian, Croatian and Bosnian at the derivational level; the presence of several expressive variants — Serbian and Croatian, as well as Bosnian-Herzegovinian and Montenegrin. The article focuses on the problems of the future development of the Serbian and Croatian languages and the degree of intelligibility for their speakers in the future.

Keywords: Serbian language, Croatian language, Bosniak / Bosnian, Montenegrin language.